OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINING BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHISI KAMOLOTIDAGI O‘RNI

Ergasheva Sarvinozbegim Azizbek qizi
Qo’qon universiteti Andijon filiali Boshlang’ich ta’lim yo’nalishi 25_04 guruh talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24014371

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining barkamol shaxs bo‘lib yetishishida oila va maktab hamkorligining pedagogik hamda psixologik ahamiyati tahlil qilingan. Mavzuga doir buyuk mutafakkirlar va pedagoglarning fikrlari, shuningdek, ta’lim sohasidagi me’yoriy-huquqiy hujjatlarning o‘rni yoritilgan. Oila va maktab munosabatlarini samarali tashkil etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, oila va maktab hamkorligi, barkamol avlod, pedagogik adaptatsiya, Abdulla Avloniy, Suxomlinskiy, ta’lim va tarbiya.

Kirish

Inson jamiyatining eng muhim va muqaddas bo‘g‘ini bu — uning kelajagi bo‘lgan yosh avloddir. Har bir bola hayotining ilk yillarida poydevor vazifasini o‘taydigan muayyan bosqichlarni bosib o‘tadi. Ana shunday davrlar ichida boshlang‘ich sinf yoshi alohida ahamiyatga ega. Chunki aynan shu pallada bolada dunyoqarash, ilk ijtimoiy ko‘nikmalar, xarakter xususiyatlari va ilmga bo‘lgan ishtiyoq shakllanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetishi faqat ta’lim maskanining yoki faqat oilaning mas’uliyati emas. Bu jarayon ikki qudratli ijtimoiy institut — oila va maktabning uzviy hamkorligini, o‘zaro hamjihatligini taqozo etadi.

[O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunidan:Voyaga yetmagan ta’lim oluvchilarning ota-onasi va boshqa qonuniy vakillari bolalarining umumiy o‘rta ta’lim olishini ta’minlashi, ularning jismoniy, ma’naviy va intellektual jihatdan rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratishi hamda ta’lim tashkilotining ichki tartib-qoidalariga rioya etishi shart.] [Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” asaridan: Tarbiyani tug‘ilgan kundan boshlamak, vujudimizni quvvatlantirmak, fikrimizni nurlandirmak, axloqimizni go‘zallantirmak lozimdur. Agar tarbiya yaxshi bo‘lsa, bola komil inson bo‘lur, agar tarbiya yomon bo‘lsa, buzuq bir kishi bo‘lub yetishur.] [V.A. Suxomlinskiyning «Bolaga jonim fido» asaridan: Agar ota-ona maktab bilan hamnafas bo‘lsa, o‘qituvchining har bir so‘zi oilada muqaddas hisoblansa, bolaning qalbidagi tarbiyaviylik poydevori hech qachon qulab tushmaydi. Tarbiyaning kuchi ota-ona va o‘qituvchining bir tilda gaplashishidadir.] [Y.A. Komenskiyning «Buyuk didaktika» asaridan: Boshlang‘ich yoshdagi bolalar xuddi yumshoq mum kabidir, ularga qanday shakl bersangiz, shundayligicha qoladi. Maktab o‘z poydevorini oiladagi sog‘lom muhit bilan mustahkamlamas ekan, u o‘z vazifasini to‘liq bajara olmaydi.]

Boshlang‘ich sinf davri bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning yangi ijtimoiy muhitga moslashishi va dunyoqarashining poydevori qo‘yiladigan eng muhim palladir. Oila — bolaning ilk tarbiya va ma’naviyat maskani bo‘lsa, maktab — tizimli bilim va ijtimoiy ko‘nikmalar beruvchi maskandir. Bu ikki bo‘g‘inning bir maqsad sari birlashishi o‘quvchi kamolotining

bosh garovidir. Sharqning buyuk mutafakkiri va ma’rifatparvari Abdulla Avloniy o‘zining «Turkiy guliston yoxud axloq» asarida tarbiya jarayonida oila va muhitning ohasangligiga e’tibor qaratib, shunday deydi: «Tarbiya biz uchun yo hayot — yo mamot, yo najot — yo halokat, yo saodat — yo falokat masalasidir». Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun tarbiyaning bu uchburchagi (oila, maktab va bola) bir butunlikni tashkil etishi lozim. Agar oiladagi talablar bilan maktabdagi qadriyatlar bir-biriga zid kelsa, bolaning ruhiy dunyosida muvozanat buziladi va u qaysi yo‘ldan borishni bilmay ikkilanib qoladi. Taniqli pedagog V.A. Suxomlinskiy oila va maktab munosabatlarini juda go‘zal tahlil qilib, shunday yozgan edi: «Oila va maktab — bir maqsad yo‘lida birlashgan ikki qudratli kuchdir. Agar ular bir-birini tushunmasa va bir yo‘nalishda harakat qilmasa, bolaning tarbiyasi xuddi qanotlaridan biri sinishi oqibatica ucha olmayotgan qushga o‘xshab qoladi».

Darhaqiqat, bola maktabda bilimlar poydevorini olsa, oilada shu bilimga nisbatan mas’uliyat va mehrni o‘rganadi.

Bugungi kunda mamlakatimizda ta’lim va tarbiya tizimini tubdan isloh qilish borasida qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar va qarorlarda ham ushbu hamkorlik masalasiga davlat ahamiyatiga molik vazifa sifatida qaralmoqda. O‘zbekiston Respublikasining Yangi tahrirdagi «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonunida hamda sohadagi boshqa me’yoriy hujjatlarda ota-onalarning farzand tarbiyasi, ularning uzluksiz ta’lim olishi hamda maktab hayoti bilan faol hamkorlik qilishi majburiyati va huquqlari alohida mustahkamlab qo‘yilgan. Ushbu huquqiy asoslar maktab hamda oila o‘rtasidagi aloqalarni shunchaki majburiyat emas, balki tizimli ijtimoiy hamkorlik darajasiga ko‘tardi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining kamolotida hamkorlikning quyidagi muhim jihatlari ko‘zga tashlanadi: • Psixologik qo‘llab-quvvatlash: Maktab ostonasiga ilk bor qadam qo‘ygan bola yangi muhitga moslashishda (adaptatsiya) qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Oila va o‘qituvchining doimiy muloqoti bolaning xavotirlarini kamaytiradi. • Motivatsiya va rag‘bat: Ota-onaning farzandi erishgan kichik muvaffaqiyatdan ham quvonishi, o‘qituvchining esa buni dars davomida e’tirof etishi bolada o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqni bir necha barobar oshiradi. • Birlashgan talabchanlik: Bolaga maktabda o‘rgatilgan odob-axloq, gigiyena va intizom qoidalari oilada ham davom ettirilsa, bu xislatlar uning xarakteriga mustahkam singadi.

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fani tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchisining muvaffaqiyati nafaqat uning intellektual salohiyatiga, balki u yashayotgan va ta’lim olayotgan muhitning barqarorligiga ham bog‘liq. Bola hayotidagi ushbu muhitning muvozanatini ta'minlashda o‘qituvchi va ota-onaning professional hamda ijtimoiy muloqoti markaziy o‘rin tutadi. Taniqli shveytsariyalik pedagog Iohan Genrix Pestalotsi o‘z vaqtida shunday yozgan edi: «Maktab yoshidagi bolaning tarbiyasi tabiat qonunlariga asoslanishi kerak va bu jarayonda onaning mehri bilan o‘qituvchining mahorati birlashgandagina ko‘zlangan natijaga erishiladi». Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi maktabga kelgach, uning faoliyatida keskin burilish yuz beradi, ya’ni uydagi erkin o‘yinlar o‘rnini mas’uliyatli o‘quv faoliyati egallaydi. Bu o‘tish davrida bola jiddiy psixologik zo‘riqishni (stress) his qilishi tabiiy. Agar oilada ota-ona boladan faqat yuqori baholarni talab qilib, uning ruhiy holatiga e’tibor bermasa yoki maktabda o‘qituvchi bolaning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olmasa, ta’lim samaradorligi keskin pasayib ketadi. Shuning uchun ham maktab va oila hamkorligi har bir bolaning individual rivojlanish trayektoriyasini tuzishga xizmat qilishi lozim. Sharq falsafasida ham bola tarbiyasida jamoatchilik va oila hamjihatligi yetakchi g‘oya hisoblangan. Buyuk mutafakkir

Abu Nasr Forobiy o‘zining «Fozil odamlar shahri» asarida ta’kidlaganidek, «Insonlar yuksak axloq va baxt-saodatga faqatgina o‘zaro yordam, hamkorlik va bir-birlarini to‘ldirish orqali erishadilar». Ushbu g‘oya bugungi kun maktab tizimi uchun ham mutlaqo mos keladi. Maktab ota-onaga farzandining ta’limiy yutuqlari va kamchiliklari haqida obyektiv ma’lumot beruvchi ko‘zgu bo‘lsa, oila maktabga bolaning ichki dunyosi, qiziqishlari va xarakterini ochib beruvchi kalit vazifasini o‘taydi. Hozirgi axborot texnologiyalari va raqamlashgan jamiyat asrida ushbu hamkorlikning mazmuni yanada kengaydi. Bugungi kunda hamkorlik faqatgina ota-onalar majlisida qatnashish bilan cheklanmaydi. U o‘z ichiga quyidagi zamonaviy pedagogik shakllarni oladi: • Virtual muloqot va elektron hamkorlik: Zamonaviy ta'lim platformalari (masalan, elektron kundaliklar, maxsus guruhlar) orqali ota-onalar farzandining dars davomomati va o‘zlashtirishini real vaqt rejimida kuzatib boradilar va o‘qituvchi bilan tezkor aloqa o‘rnatadilar. • Birgalikdagi loyihalar va darsdan tashqari faoliyat: Ota-onalarning maktabdagi turli ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, to‘garaklar, kitobxonlik kechalari va sport musobaqalarida farzandlari bilan yelkama-yelka ishtirok etishi bolada maktabga nisbatan qadrdonlik va faxr tuyg‘usini uyg‘otadi. • Pedagogik-konsultativ yordam: Maktab qoshida tashkil etilgan «Ota-onalar universiteti» yoki psixologik xizmat xonalari ota-onalarga boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh inqirozlari (krizis) davrini to‘g‘ri va talofatsiz o‘tkazish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar beradi. Shunday qilib, oila va maktab hamkorligi shunchaki tashkiliy jarayon emas, balki boshlang‘ich sinf o‘quvchisining ma’naviy, intellektual, jismoniy va estetik kamolotini kafolatlovchi yaxlit pedagogik tizimdir. Bu tizimning har bir zanjiri mustahkam bo‘lgandagina, biz jamiyat uchun har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlaydigan va vatanparvar shaxslarni tarbiyalab bera olamiz.

Xulosa qilib aytganda, oila va maktab hamkorligi — muvaffaqiyatli shaxsni voyaga yetkazishning eng ishonchli formulasidir. Mashhur pedagog Y.A. Komenskiy ta’kidlaganidek, «Yoshlikda berilgan tarbiya xuddi yangi idishga quyilgan suv kabidir, uning hidi bir umr saqlanib qoladi». Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining qalbi va ongiga go‘zal xislatlarni muhrlash esa faqatgina oila va maktabning hamjihatlikdagi fidokorona mehnati evazigagina amalga oshadi. Bugungi kun ota-onasi va o‘qituvchisidan talab etiladigan narsa — bir-birini ayblash emas, balki ertamiz egalari bo‘lgan farzandlarimiz kamoloti yo‘lida bir tanu bir jon bo‘lib harakat qilishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni.
2. Abdulla Avloniy. «Turkiy guliston yoxud axloq». – T.: «O‘qituvchi», 1992.
3. Abu Nasr Forobiy. «Fozil odamlar shahri». – T.: «Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti», 1993.
4. Suxomlinskiy V.A. «Bolaga jonim fido». – T.: «O‘qituvchi», 1989.
5. Komenskiy Y.A. «Buyuk didaktika». – M.: «Pedagogika», 1982.
6. Pestalotsi I.G. «Izbrannie pedagogicheskie sochineniya». – M.: «Pedagogika», 1981.